

Γυναίκα και αναπτυξιακή συνεργασία

από την κ. Ιωάννα Μαγγανάρα

Μία από τις βασικές ηθικές αρχές πάνω στις οποίες θα πρέπει να στηρίζεται η ανάπτυξη σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά και σε κάθε επίπεδο είναι η αναγνώριση ότι το κέντρο βάρους κάθε ανθρώπινης δραστηριότητας και επομένως και της ανάπτυξης θα πρέπει να είναι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Μέρος της διαδικασίας αυτής θα πρέπει να περιλαμβάνει την ενδυνάμωση των ατόμων και ειδικότερα αυτών που μειονεκτούν περισσότερο ώστε να μπορούν ώστε να μπορούν ν' αντιμετωπίζουν τις βασικές τους ανάγκες, να εκφράζουν τα συμφέροντά τους κι έτσι να έχουν όσο το δυνατόν περισσότερες επιλογές όσον αφορά το μέλλον τους. Μόνο μέσω της αυτοδυναμίας και της ανεξαρτησίας μπορούν να χτισθούν ισότιμες σχέσεις δηλ. βασισμένες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Αυτό ισχύει τόσο για τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και ειδικότερα ανδρών και γυναικών, όσο και για τις σχέσεις των κρατών μεταξύ τους και για τις σχέσεις Βορρά-Νότου δηλ. πλουσίων και φτωχών χωρών.

Τις τελευταίες δεκαετίες η αλληλεξάρτηση Βορρά-Νότου έχει αυξηθεί δηλ. έχουν αυξηθεί οι εμπορικές, τεχνολογικές και χρηματιστικές ανταλλαγές, χωρίς βέβαια να καταργηθούν οι ανισότητες που διέπουν αυτές τις σχέσεις. Οι γυναίκες μέσα σ' αυτές τις σχέσεις βιώνουν το δικό τους Νότο δηλ. το Νότο του Νότου, αλλά και του Βορρά.

Σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ οι γυναίκες αποτελούν το 51% του πληθυσμού της γης, αντιπροσωπεύουν επίσημα το 1/3 του εργατικού δυναμικού και πραγματοποιούν πάνω από το 60% του συνόλου των ωρών εργασίας. Εισπράττουν το 10% του παγκόσμιου εισοδήματος από μισθωτές υπηρεσίες, κατέχουν λιγότερο από το 1% του παγκόσμιου πλούτου (ιδιοκτησία, κεφάλαιο μέσα παραγωγής) και συμμετέχουν πολύ περιορισμένα στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Η θέση αυτή των γυναικών άρ-

χισε βαθμιαία να συνειδητοποιείται από τις ίδιες τις γυναίκες οι οποίες από το 1975, σε παγκόσμιο επίπεδο, άρχισαν να αναγνωρίζουν την κοινή τους ταυτότητα η οποία βασίζεται στο μητρικό τους ρόλο καθώς και στις διακρίσεις που υφίστανται και στις κοινές αξίες που έχουν κυρίως να κάνουν με την αλληλεγγύη και τη φροντίδα των πιο αδύνατων.

Οι τρεις Διασκέψεις των Ηνωμένων Εθνών οι οποίες οδήγησαν, δεν υπάρχει αμφιβολία, στην υιοθέτηση των μελλοντικών στρατηγικών, αφύπνισαν τις Κυβερνήσεις και κυρίως τις ίδιες τις γυναίκες γύρω από αυτό το θέμα. Θα μπορούσε όμως να πει κανείς ότι στις Διασκέψεις αυτές οι γυναίκες αντήλλαξαν απόψεις μεταξύ τους και όχι με τους άνδρες.

Εκτός από την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης της Ευρώπης και των χωρών του τρίτου κόσμου γύρω από τις ανισότητες στις οποίες αναφερθήκαμε, η

συμμετοχή των γυναικών σ' αυτό το διάλογο, θα πρέπει να έχει κύρια σαν στόχο την υιοθέτηση ενός αναπτυξιακού προτύπου, τόσο στο Βορρά, όσο και στο Νότο που να στηρίζεται κατά πρώτο λόγο στην ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών και όχι στο συνεχή ανταγωνισμό, στον αγώνα για απεριόριστη επέκταση των παραγομένων ποσοτήτων, στον αγώνα για απεριόριστη συσσώρευση.

Οι γυναίκες λόγω των αξιών που έχουν και στις οποίες αναφερθήκαμε θα μπορούσαν να συμβάλουν ουσιαστικά στην αναμόρφωση αυτού του διαλόγου, ο οποίος θα στηρίζονταν σε μια σαφή αναγνώριση των υπαρκτών συμφερόντων μεταξύ Βορρά και Νότου και τα οποία συμφέροντα θα προσέφεραν τη βάση για μίαν αληθινή διαπραγματεύση μεταξύ κυρίαρχων εταίρων, στην οποία θα αναγνωρίζονταν οι θεμιτές φιλοδοξίες καθενός, συμπεριλαμβανομένης της φιλοδοξίας για κέρδος και εξωτερική επιρροή.

Αυτήν άλλωστε την αναγνώριση των συμφερόντων τους και τη διαπραγμάτευση θα πρέπει να επιδιώκουν και αυτές οι ίδιες οι γυναίκες μέσα στις χώρες τους, τόσο στο Βορρά, όσο και στο Νότο. Έτσι η συνεργασία μεταξύ πλουσίων και φτωχών χωρών, αλλά και μεταξύ των γυναικών και άλλων ομάδων που μειονεκτούν μέσα στις ίδιες τις χώρες τους θα παύσει να είναι ένας ψευτοανιδιοτελής διάλογος.

Αυτή η μη υιοθέτηση του αναπτυξιακού προτύπου στο οποίο αναφερθήκαμε είχε κατά τη γνώμη μας μεταξύ των άλλων σαν επακόλουθο η διεθνής κινητοποίηση γύρω από τα θέματα ισότητας να μη φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η διεθνής διάσκεψη του Ναϊρόμπι διαπίστωσε ότι παρά το γεγονός ότι είχαν σημειωθεί ορισμένες πρόοδοι σε επιμέρους τομείς, τα αποτελέσματα ήταν δυσμενής, κυρίως για τις γυναίκες του τρίτου κόσμου.

Υπάρχουν όμως δύο βασικότεροι λόγοι, που οφείλονται στις ίδιες τις γυναίκες και που θα είχαν σαν αποτέλεσμα την περιορισμένη συμμετοχή των γυναικών, ακόμη και εάν υιοθετούντο αναπτυξιακά πρότυπα που θα στόχευαν στην ικανοποίηση των ανθρωπίνων αναγκών.

Πριν προχωρήσω στην ανάπτυξη αυτών των δύο λόγων και προκειμένου να δώσω μιν αντικειμενική εικόνα θα ήθελα να αναφερθώ στην ευαισθητοποίηση των Κυβερνήσεων ως προς τα θέματα ισότητας. Η ευαισθητοποίηση αυτή μεταφράστηκε σε αναγνώριση των γυναικών σαν φορέων ανάπτυξης. Σε πολλές χώρες μεταφράστηκε στη δημιουργία μηχανισμών για την προώθηση της ισότητας και στην υιοθέτηση πολιτικών γύρω από αυτήν. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι σημειώθηκε πρόοδος, αλλού μεγαλύτερη και αλλού μικρότερη, ένα όμως είναι σίγουρο ότι το χάσμα μεταξύ πολιτικής και πράξης εξακολουθεί να παραμένει σημα-

ντικό, ιδιαίτερα στις χώρες του τρίτου κόσμου.

Η ευαισθητοποίηση αυτή των Κυβερνήσεων είχε τον αντίκτυπό της και στα προγράμματα αναπτυξιακής συνεργασίας. Οι περισσότερες Κυβερνήσεις των Ευρωπαϊκών χωρών, αλλά και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα και οι Διεθνείς Οργανισμοί γενικότερα τα τελευταία χρόνια, έχουν αναγνωρίσει ότι η αποτυχία των περισσότερων αναπτυξιακών προγραμμάτων οφείλεται και στη μη αναγνώριση των πολλαπλών ρόλων των γυναικών, ειδικότερα στην παραγωγή. Έτσι έχουν προταθεί μέτρα και αναφέρομαι σ' αυτά που έχουν υιοθετήσει ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες ή που συζητούνται στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Αναλυτικότερα ορισμένα από αυτά τα μέτρα έχουν ως εξής:

Γυναίκες οι οποίες είναι εξειδικευμένες σε θέματα γυναικών και ανάπτυξης θα πρέπει να συμμετέχουν σαν σύμβουλοι σε όλα τα επίπεδα προγραμματισμού, εφαρμογής και αξιολόγησης των προγραμμάτων αναπτυξιακής συνεργασίας.

Το βασικότερο κριτήριο αξιολόγησης των αναπτυξιακών προγραμμάτων, όσον αφορά τις γυναίκες, θα πρέπει να είναι οι επιπτώσεις τους στην καθημερινή ζωή των γυναικών.

Θα πρέπει να θεσμοθετηθούν μηχανισμοί με τους οποίους να υπάρχει μια συνεχής αξιολόγηση των προγραμμάτων, όσον αφορά τις επιπτώσεις τους στη θέση των γυναικών, αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτιστικό πλαίσιο. Τα αναπτυξιακά προγράμματα θα πρέπει να μπορούν να τροποποιούνται ή και να σταματούν εάν έχουν δυσμενείς επιπτώσεις για τη θέση των γυναικών.

Οι αξιολογήσεις των προγραμμάτων θα πρέπει να γίνονται μαζί με τις γυναίκες, τις οποίες αφορούν τα προγράμματα αυτά.

Θα πρέπει να υποστηριχθούν προγράμματα τα οποία στοχεύουν

στην αυτόνομη οργάνωση των γυναικών στις χώρες του τρίτου κόσμου.

Σε κάθε φορά αναπτυξιακής συνεργασίας θα πρέπει να υπάρχει ένα τμήμα που να ασχολείται με την επεξεργασία στρατηγικών σχετικών με τα θέματα αυτά και να παρέχει συμβουλές για την εφαρμογή τους.

Θα πρέπει να γίνει ευαισθητοποίηση όλου του προσωπικού που εργάζεται στα πλαίσια της αναπτυξιακής συνεργασίας στα θέματα γυναικών, μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Σχετικά με τα μέτρα που απαριθμήσα το ερώτημα που τίθεται είναι πως μπορούν να υλοποιηθούν, όταν οι γυναίκες, τόσο του Βορρά, όσο και του Νότου δεν μετέχουν στα κέντρα λήψης των αποφάσεων, ούτε συμμετέχουν ισότιμα στα διάφορα FÜRA, κυβερνητικά και μη, που επεξεργάζονται πολιτικές που έχουν σχέση με την ανάπτυξη.

Αναπτυξιακά προγράμματα και γυναίκες

Τώρα θα αναφερθώ στους δύο λόγους εξ αιτίας των οποίων αποτυγχάνουν τα αναπτυξιακά προγράμματα ως προς τις γυναίκες και που οφείλονται σ' αυτές τις ίδιες:

Ο πρώτος λόγος αφορά την οργάνωση των γυναικών. Ως γνωστόν υπάρχει έλλειψη τέτοιας οργάνωσης, ιδίως στις χώρες του τρίτου κόσμου, η οποία οφείλεται στο χαμηλό επίπεδο πρόσβασης των γυναικών στην εκπαίδευση, στα στερεότυπα που επικρατούν, στους πολλαπλούς ρόλους που φέρουν με αποτέλεσμα να έχουν λίγο ελεύθερο χρόνο και κυρίως στην αποδοχή αυτής της μειονεκτικής θέσης από τις ίδιες τις γυναίκες.

Αλλά και εκεί που υπάρχει περισσότερη οργάνωση των γυναι-

κών, δηλαδή στις χώρες του Βορρά διαπιστώνουμε ότι η κινητοποίηση των γυναικών δεν έχει σήμερα ξεπεράσει το στάδιο της παρατήρησης των καταστάσεων και της διεκδίκησης.

Σχετικά με τη συμμετοχή στην ανάπτυξη μία βαική διεκδίκηση είναι η αναγνώριση του ρόλου των γυναικών στην οικονομία τόσο στην επίσημη όσο και στην ανεπίσημη, καθώς και στο νοικοκυριό και η ενσωμάτωση της αναγνώρισης αυτής στις στατιστικές και τα αναπτυξιακά προγράμματα. Επίσης οι γυναίκες ζητούν την αναγνώριση τους σαν ενεργών φορέων ανάπτυξης, δεν προσδιορίζουν όμως τι είδους ανάπτυξη θέλουν και υπό ποιες συνθήκες θα δέχονταν να συμμετάσχουν στη διαδικασία αυτή.

Βέβαια σήμερα η έννοια της μονομερούς συνεργασίας έχει σε ένα μεγάλο βαθμό παραχωρήσει τη θέση της ως προς τις γυναίκες στην έννοια των κοινών προγραμμάτων, η οποία προϋποθέτει ανταλλαγή εμπειριών και αλληλεγγύη μεταξύ δύο ισοδύναμων εταιρών.

Οι γυναίκες όμως δεν προσδιορίζουν τι είδους στρατηγικές θα έπρεπε να ακολουθηθούν προκειμένου να κερδίσουν αποδοχή για το είδος ανάπτυξης που θα ήθελαν οι γυναίκες.

Ο δεύτερος λόγος για την περιορισμένη πρόοδο των γυναικών και για τη μη συμμετοχή τους στην ανάπτυξη οφείλεται στην έλλειψη θεωρητικοποίησης εκ μέρους των ίδιων, γι' αυτή τη μειονεκτική τους θέση.

Εάν δεν μπορέσουμε εμείς οι γυναίκες να χρησιμοποιήσουμε τα μεθοδολογικά εργαλεία των ανδρών και να δείξουμε με σαφήνεια τις αδυναμίες τους, ακριβώς γιατί δεν λαμβάνουν υπόψη τις γυναίκες σαν οικονομικούς φορείς και γενικότερα σαν φορείς δράσης, θα παραμείνουμε ανεπαρκείς και άξιες της τύχης που μας έχουν προδιαγράψει οι πα-

τριαρχικές κοινωνίες στις οποίες ζούμε.

Η θεωρητική επεξεργασία είναι επίσης απαραίτητη εάν θέλουμε να επεξεργασθούμε πολιτικές στρατηγικές ικανές να αλλάξουν τις ανδρικές στάσεις, αλλά επίσης και τις στάσεις των γυναικών, γιατί οι ίδιες οι γυναίκες αποτελούν το χειρότερο εχθρό του εαυτού τους. Είναι πολύ συχνά οι πρώτες που δεν μπορούν να καταλάβουν το λόγο για τον οποίο γίνονται οι συζητήσεις αυτές, γιατί η αλλοτρίωση από την οποία υποφέρουμε όλες οι γυναίκες είναι πολύ δυνατή.

Θα πρέπει η θεωρητική επεξεργασία να είναι κυρίως μια πρόκληση για τον τρόπο με τον οποίο είναι οργανωμένο το σύστημα, όπως επίσης θα πρέπει να στοχεύει στην ανάδειξη των μειονεκτημάτων των θεωρητικών αναλύσεων του συστήματος, όσον αφορά τις γυναίκες και άλλες ομάδες που μειονεκτούν.

Ο οικονομικός ρόλος της γυναίκας

Θα ήθελα τώρα να αναφερθώ εν συντομία σε ορισμένες γενικά παραδεκτές θεωρητικές έννοιες και κατηγορίες που αφορούν τον οικονομικό ρόλο της γυναίκας και να δείξω πως συγκαλύπτουν την πραγματικότητα!

Η παραγνώριση του ρόλου των γυναικών και ειδικότερα του οικονομικού της ρόλου οφείλεται κυρίως σε ιδεολογικές υποθέσεις γύρω από την ανθρώπινη φύση και τις ενδοοικογενειακές σχέσεις που υπάρχουν πίσω από πολλές θεωρίες μεταξύ των οποίων και οικονομικές θεωρίες, όπως υπάρχουν επίσης πίσω από τις κατηγορίες που χρησιμοποιούνται για τη συλλογή ουσιαστικών στοιχείων.

Οι θεωρίες αυτές δέχονται ότι η κατανομή εργασίας μέσα στην οικογένεια βασίζεται στις φυσικές διαφορές των δύο φύλων. Παρά τις φυσικές διαφορές μεταξύ των

συζύγων οι ατομικές τους προτιμήσεις και επιθυμίες και των άλλων μελών του νοικοκυριού προστίθενται και το νοικοκυριό θεωρείται ότι έχει κοινούς στόχους, οι οποίοι μεγιστοποιούν το κοινό όφελος της οικογένειας. Γίνεται δηλ. μια απλουστευμένη υπόθεση ότι η οικογένεια συμπεριφέρεται σαν ένα άτομο. Αυτή η αντιμετώπιση της οικογένειας δεν ενθαρρύνει τους οικονομολόγους να αναρωτηθούν για την εσωτερική δομή του νοικοκυριού, για τις σχέσεις μεταξύ των μελών του και για τους τρόπους με τους οποίους επιτυγχάνεται το κοινό όφελος. Έτσι οι οικονομολόγοι καταχωρούν την οικογένεια στη σφαίρα του ιδιωτικού, σε αντίθεση με τη δημόσια σφαίρα που κυριαρχεί η αγορά και θεωρούν ότι οι σχέσεις μέσα στην οικογένεια είναι έξω από τις αρμοδιότητές τους. Πολλές όμως οικογένειες στις χώρες του τρίτου κόσμου είναι οικογενειακές επιχειρήσεις που παράγουν για την αγορά και για δική τους κατανάλωση. Οι σχέσεις μεταξύ των οικογενειακών επιχειρήσεων και της αγοράς δεν προσδιορίζονται μόνο από τους νόμους της αγοράς.

Το μοντέλο λοιπόν του νοικοκυριού που έχουν κατασκευάσει οι οικονομολόγοι δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Τώρα θα αναφερθώ σε ορισμένα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού τα οποία οι οικονομολόγοι και η στατιστική θεωρούν ως δεδομένα.

Τέτοια χαρακτηριστικά είναι τα εξής:

Τα μέλη του κάθε νοικοκυριού ανήκουν μόνο σ' αυτό. Σήμερα όμως η αύξηση των διαζυγίων έχει ως αποτέλεσμα σε ένα νοικοκυριό να ζουν και παιδιά από προηγούμενους γάμους. Έτσι ο, η σύζυγος μπορεί να έχει υποχρέωση να συντηρεί τα κοινά παιδιά του ζεύγους, ενώ συγχρόνως μπορεί να συμβάλει για τη συντήρηση των παιδιών του από άλλο γάμο.

Στις χώρες του τρίτου κόσμου

συναντάμε πολλές μορφές οικογένειας. Μία από αυτές είναι η πολυγαμία, όπου ένας άνδρας μπορεί να έχει πολλές γυναίκες που να μένουν χωριστά. Μια άλλη μορφή είναι η μητριαρχία όπου μία γυναίκα μένει με τις κόρες της, τα παιδιά τους, ενώ οι άνδρες σύζυγοι, γιοι, πατεράδες, δε μένουν μόνιμα μαζί της.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της οικογένειας που θεωρείται δεδομένο είναι ότι κάθε νοικοκυριό έχει έναν αρχηγό και ότι αυτός πρέπει να είναι άνδρας, έστω και εάν δεν είναι παρών. Είδαμε όμως προηγουμένως ότι η οικογένεια μπορεί να πάρει πολλές και διαφορετικές μορφές.

Επίσης σε πολλές περιοχές του κόσμου οι άνδρες μεταναστεύουν για να βρουν εργασία. Η γυναίκα που μένει πίσω αναλαμβάνει όλες τις υπευθυνότητες του αρχηγού της οικογένειας. Επίσης στις αναπτυγμένες χώρες παρατηρείται σήμερα μεγάλη αύξηση των νοικοκυριών, που αποτελούνται από ένα μόνο άτομο το οποίο συνήθως είναι γυναίκα.

Στενά συνδεδεμένο με την προηγούμενη άποψη περί αρχηγού της οικογένειας, είναι και το γεγονός ότι πολύ συχνά στις απογραφές το εισόδημα του συζύγου θεωρείται ότι προσδιορίζει το εισόδημα όλης της οικογένειας και το επίπεδο όλων των μελών του νοικοκυριού. Όμως από πολλές έρευνες που έχουν γίνει σε ανεπτυγμένες χώρες έχει προκύψει ότι η διαχείριση του εισοδήματος που κερδίζει ένας ή περισσότερα μέλη ενός νοικοκυριού δεν γίνεται πάντα από κοινού. Υπάρχουν διάφορες μορφές διαχείρισης. Σε ορισμένες μορφές οι γυναίκες έχουν πολύ μικρό έλεγχο του ει-

σοδήματος.

Στην Αφρική, που επικρατεί ακόμη η πολυγαμία ο άνδρας είναι υποχρεωμένος να συντηρεί τα παιδιά που έχει με κάθε γυναίκα, όχι όμως την ίδια. Αν επικρατεί και μητριαρχία τότε έχει υποχρεώσεις και στις αδελφές του και τα παιδιά τους.

Θα αναφερθώ τώρα σε ορισμένες οικονομικές και στατιστικές κατηγορίες με τις οποίες συλλέγονται στοιχεία, εμποδώνονται θεωρίες και γίνεται επεξεργασία αναπτυξιακών προγραμμάτων. Σαν τέτοιες κατηγορίες θα αναφέρω δύο, αυτή της παραγωγικής δραστηριότητας και της ανεργίας.

Παραγωγική δραστηριότητα θεωρείται από τους οικονομολόγους όποια έχει σχέση με την επίσημη οικονομία δηλ. έχει σχέση με την αγορά. Άλλες δραστηριότητες όπως η επεξεργασία τροφής για ίδια κατανάλωση, η κοπή ξύλων, η φροντίδα των παιδιών κ.λπ. δεν θεωρούνται παραγωγικές δραστηριότητες. Σε πολλές όμως αναπτυσσόμενες χώρες ένα σημαντικό μέρος της γεωργικής παραγωγής δεν κατευθύνεται στην αγορά. Επίσης πολύ συχνά οι γυναίκες, όπως και οι άνδρες συμμετέχουν σε οικονομικές δραστηριότητες που είναι αφανείς δηλ. δεν προσμετρώνται από τις επίσημες στατιστικές.

Ένα άλλο στοιχείο που υποβιβάζει τις δραστηριότητες των γυναικών είναι ότι στις επίσημες απογραφές δεν ζητείται από τις γυναίκες να αναφέρουν για τις οικονομικές τους δραστηριότητες, αλλά ζητείται από τον αρχηγό ο οποίος ή δεν τις γνωρίζει επακριβώς ή οι κοινωνικές προκαταλήψεις τον κάνουν να μη τις αναφέρει. Έτσι οι γυναίκες εμφανίζο-

νται ως οικονομικά μη ενεργές.

Μια άλλη κατηγορία είναι η έννοια της ανεργίας. Αυτή αφορά την επίσημη οικονομία. Η έννοια όμως αυτή δεν ταιριάζει στην πραγματικότητα των αναπτυσσόμενων χωρών, όπου η αγορά της εργασίας δεν είναι ολοκληρωμένη και οι ευκαιρίες μισθωτής εργασίας περιορισμένες. Έτσι τα άτομα, ειδικότερα οι γυναίκες μπορεί να είναι διαθέσιμα να εργασθούν, αλλά να μη μπορούν, είτε λόγω έλλειψης εκπαίδευσης, είτε λόγω έλλειψης ευκαιριών εργασίας. Εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι σήμερα με την επέκταση της ανεπίσημης οικονομίας και στις ανεπτυγμένες χώρες η έννοια αυτή δεν ανταποκρίνεται και στην πραγματικότητα των χωρών αυτών.

Τελειώνοντας θα ήθελα να σημειώσω ότι οι δύο βασικοί λόγοι τους οποίους αναφέραμε και στους οποίους οφείλεται η μη συμμετοχή των γυναικών στην ανάπτυξη, δηλ. η έλλειψη οργάνωσης και η έλλειψη θεωρητικής προσέγγισης θα μπορούσαν ως ένα σημείο να αντιμετωπισθούν όσον αφορά την Ελλάδα, με τη δημιουργία διαφόρων FORUM για την ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ γυναικών του Βορρά και του Νότου και μέσα από κοινά προγράμματα που θα στόχευαν στην ενδυνάμωση της αυτονομίας των γυναικών και στην αντιμετώπιση κοινών προγραμμάτων, όπως η σεξουαλική εκμετάλλευση, η υγεία κ.λπ. μέσα από πρακτικά προγράμματα με νέες θεωρητικές προσεγγίσεις.